

MACZELKA ÁRPÁD–KÜNSTLERNÉ VIRÁG ÉVA*

Adalékok Felsőőr 18–19. századi társadalom- és birtoktörténetéhez egy, a Mikes Program keretében Ausztráliából hazatért irategyüttes tükrében

Az alábbiakban a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában (MNL OL) őrzött, P 2257 - 732 - 1. Seper/Sejper család iratai jelzetű irategyüttest kívánom bemutatni. A 2016-ban hazakerült 18–19. századi iratanyag jól jellemzi a magyar diaszpóra közösségekben őrzött írott emlékek sokszínűségét. Az emigrációs élet dokumentálásán túl, amely történeti szempontból kulcsfontosságú, e közösségek történetének feltárásához, sok más, értékes, az évszázados történelmi örökséget bemutató irat bukkant fel a gyűjtés során. Ilyen a most bemutatandó 15 iratból álló gyűjtemény is, amelyhez sok szempontból kötődöm. 2015. november 1-től az Országos Széchényi Könyvtár könyvtárosaként lettem a Mikes Kelemen Program megbízott kutatója, és így négy és fél hónapot töltöttem Melbourne-ben és környékén. Feladatomban az ausztráliai magyar diaszpóra hungarika dokumentumainak gyűjtése, hazaszállításra való előkészítése volt.

A terepmunka során azt tapasztaltam, hogy az ausztráliai magyarság helyzete különleges, még a diaszpóra magyarság más területeken élő tagjaihoz képest is. Ennek oka az anyaországtól való távolság. Még az észak- és dél-amerikai magyarság is jóval könnyebben tudott hazalátogatni, mint az ausztráliai, jobban élhetett bennük a remény, hogy ha a politikai vagy gazdasági helyzet rendeződik, akkor visszatérhetnek egyszer majd Magyarországra. Számos személyes beszélgetés, valamint a terepmunka során készített 15 *oral history* interjúból az a következtetés vonható le, hogy az a személy, aki öt év háború utáni táboreletet követően Nyugat-Európából Ausztrália felé vette az útját, már leszámolt a hazatéréssel. Ehhez még kezdetben reménysugárként, majd kiábrándító realitásként járultak hozzá az 1956-os őszi események. A most bemutatásra kerülő iratanyag ezért is különleges: azzal, hogy fennmaradt, a család földhöz való jogának biztosítójaként, a tulajdonos reményeinek manifesztációjaként várta rendeltetés szerinti funkciójának betöltését. A dokumentumok emellett fontos genealógiai és helytörténeti forrásként is értelmezhetők.

Az iratokat Magyarországról csukárpakai Saághy Dezső vitte ki az országból, akivel ausztráliai tartózkodásom alatt sajnálatos módon már nem volt módomban interjút készíteni.

Mivel Saághy Dezső aktív tagja volt a melbourne-i magyar közösségnek, különösképp a cserkészletnek, az iratanyag hazakerülésében fontos szerep hárult a helyi cserkészlet meghatározó tagjaként Kovassy Mariannra. Ő gondoskodott az iratanyag hazajuttatásáról, amint ezt az adomány hazaérkezését követő levelezésből tudhatjuk.¹ Saághy Dezső emléket máig őrzi az általa készített két kopjafa, amely a melbourne-i Magyar Központ területén található. Az adományozótól tudom, hogy Saághy Dezső magát a család csukárpakai ágához sorolta, amelyről Nagy Iván genealógiai műve is említést tesz.² Nagy leírásából kiderül, hogy a család Vas, Sopron és Pozsony megyei ággal is rendelkezik, nevének előtagját a volt Sopron vármegyei településről kapta, amit ma Nagypaka (Vel'ká Paka) részeként találhatunk meg a Dunaszerdahelyi járásban. A dokumentumokat tanulmányozva azonban az látható, hogy az iratanyag területileg Alsóőrhez, valamint Vas megyéhez köthető, a forrásokban többször megtalálhatók az Eördög, Horvát és a Seper családnevek, Sággy (vagy Saághy/Sági) családnévről viszont nem tesznek említést. Nagy Iván művéből kiderül, hogy az Eördög, Horvát és Sággy családok rokonságban álltak egymással, így érthető az iratok megőrzése is.³ Joggal feltételezhető tehát, hogy az iratokat Ausztráliába magával vivő Saághy Dezső a család Sopron megyei ágához köthető.

A tizenöt dokumentumból álló irategyüttes döntő többsége a vasvári és vasvár-szombathelyi káptalan kiadványa.

¹ Kovassy Mariann tájékoztató levele: „Örülök, hogy szerencsésen megérkeztek az iratok és lettem a gondoktól. Az okmányokat csutárpataki Saághy Dezső bízta rám, akit 1949-ben ismertem meg Bonegillaban (Ausztrália) a bevándorlók táborában. Hosszú éveken keresztül tartottuk a kapcsolatot, Dezső sokat segített a cserkészletben, tanította faragni a fiatalokat és értékelni a magyar nyelvet és a más magyar kincseket. Megtaláltam egy pár régi levelét, írta hogy 1000 holdon gazdálkodott a család Gömörben. Rajongásig szerette a földet. A rozsnói premontrei gimnáziumban is magyar nevelést kapott. Az Alföldön is volt valami birtok, Tiszadob közelében, amit aztán átvett az állam. Itt Ausztráliában szolgált az ausztrál hadseregben, iskolában tanított, festett, faragott. Feleségével vettek egy kis birtokot és ott végre megtalálta a nyugalmat a föld közelében. Egy pár éve már, hogy meghalt hosszú betegeskedés után.”

² Nagy Iván: Magyarország családai. Címerekkel és nemzékrendi táblákkal. X. köt. Pest, 1863. 6.

³ Nagy I. i. m. X. k. Pest, 1863. 8.

* A bevezető szöveget Maczelka Árpád, az iratjegyzéket Küstlerneré Virág Éva készítette.

Iratjegyzék			
sorszám	cím	évkör	terjedelem
1.	A vasvári káptalan előtt Eördögh Gáspár – Horváth Ferenc, Bognár Ferenc, György Mihály és Farkas Erzsébet nevében – tiltakozik és ellene mond, hogy Bognár Margit, néhai Gángol György özvegye az ingó és ingatlan javait Bognár Imrere átruházza és részére átengedje	1738. 05. 07.	1 fol.
2.	Hazátius János Vas vármegyei szolgabíró jelenti, hogy Markó István kérésére megintette Májszl Andrászt a fia, Májszl Márton által 5 forint 50 dénár felvételére és a Felsőőrön lévő rét visszaadására	1752. 01. 02.	1 fol.
3.	Csernyánszky József elismervénye a Markó Istvántól 6 forintért zálogba vett kenderes földek, Markó Mihály által történő visszaváltásáról	1766. 02. 12.	1 fol.
4.	Miklós Mátyás elismervénye arról, hogy a gyermektelenül elhunyt Palánk Anna alsó-, és felsőőri birtokait atyafiai, Palánk Ferenc, György, Erzsébet és Zsuzsa között megosztották	1770. 03. 29.	2 fol.
5.	A vasvári káptalan biznyságlevele Markó György és Baksa Erzsébet fiának, Markó Miklósnak az alsóőri „Vörös János útja” végében lévő, egy jugerumnyi szántójának Markó Mihály és felesége Gál Éva részére történő eladásáról	1772. 05. 09.	1 beírt és 1 üres fol.
6.	A vasvári káptalan biznyságlevele, miszerint a Zala megyei Batik faluban lakó Markó Tamás, Markó István fia és néhai Markó Márton unokája az alsóőri határban lévő birtokait tartozékaival együtt eladja és átengedi testvére Markó Mihály és felesége Gál Éva részére	1773. 02. 16.	1 beírt és 1 üres fol.
7.	Néhai Eördögh István házastársa, Horváth Judit elismervénye az alsóőri „Hágon” hegyen lévő szántóföldjének Palánk János és felesége, Seper Erzsébet részére történő elzálogosításáról	1787. 04. 03.	1 fol.
8.	A vasvár-szombathelyi káptalan biznyságlevele arról, hogy Seper János eladja az alsóőri „Kútfejen” lévő, egy jugerumnyi szántóját Kelemen József és házastársa, Seper Judit részére	1805. 02. 19.	1 beírt és 1 üres fol.
9.	Vas vármegye által kiadott hiteles másolat a Palánk Mátyás örökösei között 1764. március 23-án létrejött birtokosztályról	1817. 04. 12.	5 fol.
10.	A vasvár-szombathelyi káptalan biznyságlevele özv. Imre Mihályné Gángol Ilonának az alsóőri „Komócsin” dűlőben és „Török Mihály hegyén” lévő rétjeinek és szántóinak özv. Kelemen Józsefné Seper Judit részére történő eladásáról	1819. 04. 23.	1 fol.
11.	A vasvár-szombathelyi káptalan biznyságlevele Eördögh Lászlónak az adóssága fejében alsóőri birtokrészének Farkas Mihály és felesége, Eördögh Mária részére történő eladásáról	1829. 05. 12.	1 beírt és 1 üres fol.
12.	A vasvár-szombathelyi káptalan biznyságlevele arról, hogy özv. Bognár Andrásné, Seper Erzsébet az alsóőri „felső telken” található, eddig zálogban lévő szántóföldjét örökjogon eladta Farkas Mihály és felesége, Eördögh Mária részére	1830. 04. 20.	
13.	A vasvár-szombathelyi káptalan hitelesített biznyságlevele arról, hogy Levonyák György házastársa, Leéb Mária az alsóőri határban, a „puszta malomnál” lévő szántóföldjét Palánk Jánosnak és feleségének, Seper Máriának adta el	1834. 04.11.	1 beírt és 1 üres fol.
14.	A vasvár-szombathelyi káptalan biznyságlevele arról, hogy Seper Flórián és Gyáki Terézia gyermekei, Seper László, Mária és Rozália eladják az alsóőri határban lévő két szántójukat és két kaszálórétjüket Quiperspeck János és gyermekei részére	1841. 06. 28.	2 fol.
15.	Merész József levele ismeretlenhez „Admodum Reverende Domine...”megszólítással	sd	1 fol.

Az írott források jelentős részét bizonyságlevelek alkotják, amelyek elsősorban birtokosztásokról és zálogosításokról szólnak. A káptalani bizonyságlevelek mellett találhatunk még szolgabírói jelentést, de magánszemélyek által írt elismervényeket is. A fenti irattípusok elsősorban tulajdonjogokkal kapcsolatban keletkeztek, a gyakran birtokvitákat és örökösödési viszályokat eldöntő bizonyító erejüknek köszönhető, hogy jelentős számban maradtak fenn az ehhez hasonló iratok a köznemesi levelesládákban.

Egy irat kivételével a dokumentumok pontosan datálhatók: 1738 és 1841 között, III. Károly és V. Ferdinánd királyok uralkodása közötti időszakban keletkeztek. Hét közülük latin nyelven, míg nyolc magyar nyelven született, bár a magyar nyelvű iratok esetében meg kell jegyezni, hogy hitelesítő szövegrészeik is több esetben latinul íródtak.

Az iratok legfontosabb közös tulajdonsága, hogy mind Alsó- és Felsőőr településekhez és azok környékéhez kapcsolódik. A mára elsősorban nyelvsziget kutatások helyszínéül szolgáló településeknek már elnevezésük is utal alapításuk idején betöltött különleges szerepkörükre, vagyis a nyugati határ védelmére. A Pinka folyó menti falvak feleltek a nyugati határ védelméért, fontos láncszemei voltak a gyeplő rendszernek, valamint a környék vaslelőhelyeinek védelmét is ellátták. Történetéről, lakosságának szerteágazó genealógiájáról gazdag szakirodalom tájékoztat,⁴ amely elsősorban az MNL Vas Megyei Levéltárának, és a Burgenländisches Landesarchivnak az anyagára épül. Ezt egészíti ki a most bemutatásra kerülő anyag, amelynek levéltári elnevezése az iratokban leggyakrabban előkerülő, legjellemzőbb család nevééről (Seper/Seiper/Sejper) vététtet. A 15 irat megismerése a jövőben újabb kutatásokat segíthet majd.

⁴ Kovács Márton: A felsőöri magyar népsziget. Bp., 1942.; Herényi István: Az alsóöri nemesi közbirtokosság genealógiája 1867. Bp., 1990.; Éger György–Szesztay Adám: Alsóőr. Hn., Én. [Bp., 2002] (Száz Magyar Falu Könyvesháza); Seper Károly: Alsóőr történelméből. Unterwart, 2014.